

Ur *Offensiv*

Lynn Walsh

Mordet på Trotskij

Trotskyj försvarade genuin marxism – hotet mot Stalins diktatur

För 60 år sedan dirigerade diktatorn Stalin mordet på Leo Trotsky som levde i exil och isolerad i Mexiko. Stalin motiverades inte enbart av personlig rivalitet och illvilja, utan av den härskande byråkratins behov av att krossa Fjärde internationalen som fortsatte att kämpa för internationalism och arbetardemokrati.

Den 20 augusti träffades Leo Trotsky av ett dödande slag från en ishacka, utdelat av Ramón Mercader, en agent som skickats till Mexiko av Stalins hemliga polis (GPU) för att mörda den landsförvisade revolutionären.

Mordet på Trotsky var inte enbart en ondskefull uppföljning från Stalins sida. Det var kulmen på en systematisk och blodig terror riktad gentemot en hel generation av bolsjevikledare, och mot de unga revolutionärer i den andra generationen som var redo att försvara marxismens grundläggande idéer mot den byråkratiska, repressiva regim som utvecklades under Stalin. När GPU 1940 nådde fram till Trotsky hade de redan mördat – eller drivit till självmord eller dömt till arbetsläger – många i Trotskij's familj, många av hans närmsta vänner och medarbetare och ett oräkneligt antal ledare och anhängare av den internationella vänsteroppositionen.

60 år efter händelsen kommer de flesta kommentarer om mordet på Trotsky i media och från akademiker att precis som 1940 framställa konflikten mellan Trotsky och Stalin i personliga termer. Den kommer utan tvekan att skildras som en bitter rivalitet mellan två äregiriga ledare som stred om makten, den ene lika dålig som den andre sett utifrån en borgerlig ståndpunkt. Den syrligaste kritiken kommer dock troligtvis att förbehållas Trotskij's "romantiska" idé om den "permanenta revolutionen", potentiellt mycket farligare än Stalins mer "praktiska" linje att bygga "socialism i ett land". Några av de frågor som Trotsky då ställdes inför kommer att väckas till liv, skenbart befogade men vanligtvis ägnade att förringa hans roll.

Om Trotsky var en av bolsjevikpartiets främsta ledare och Röda arméns chef, varför lät han då Stalin koncentrera makt i sina händer? Varför tog inte Trotsky själv makten? Idén att Trotsky var "alltför doktrinär", att han lät sig bli "utmanövrerad" av Stalin kommer utan tvekan åter att föras fram. Som en naturlig följd kommer det åter att påstås att Stalin var mer "praktisk", en "slugare" och "kraftfullare" ledare.

Trotsky konfronterade själv dessa frågor, och använde sin analys av den sovjetiska arbetarstatens politiska urartning som grund för sina svar. Att presentera den konflikt som utvecklades efter 1923 som en personlig strid mellan rivaliserande ledare är helt igenom ytligt utifrån en marxistisk ståndpunkt. Stalin och Trotsky personifierade på olika sätt motsatta sociala och politiska krafter, Trotsky på ett medvetet sätt, Stalin omedvetet. Trotsky motsatte sig Stalin med politiska medel, Stalin bekämpade Trotsky och hans anhängare med statsunderstödd terrorism. "Stalin för en strid på ett helt annat plan", skrev Trotsky: "Han försöker att slå, inte mot motståndarens idéer, utan mot hans huvud". Detta var en isande föraning.

Byråkratins seger

I en analys av Stalins roll i sin dagbok i exil 1935 skrev Trotskij: ”Med hänsyn till den förlängda nedgången för den internationella revolutionen var byråkratins seger – och följaktligen Stalins – förutbestämd. Det resultat som tröga observatörer och dårar tillskriver Stalins personliga kraft, eller åtminstone hans exceptionella slughet, härrör ur orsaker som ligger djupt nere i de historiska krafternas dynamik. Stalin steg fram som det halvt medvetna uttrycket för revolutionens andra kapitel, dess ’dagen efter’.” (Trotsky, *Diary in Exile*, sid 38).

Varken Trotskij eller någon av de andra bolsjevikledarna 1917 föreställde sig att arbetarklassen i Ryssland kunde bygga ett socialistiskt samhälle i isolering, i ett ekonomiskt efterblivet och kulturellt primitivt land. De var övertygade om att arbetarna måste ta makten för att genomföra den borgerligt demokratiska revolutionens till stora delar ofullbordade uppgifter; men för den socialistiska revolutionens absolut nödvändiga uppgifter kunde de endast gå vidare i samarbete med arbetarklassen i de mer utvecklade kapitalistiska länderna – därför att jämfört med kapitalismen kräver socialismen en högre nivå på produktion och materiell kultur.

Nederlaget för den tyska revolutionen 1923 – till vilket Stalins och Bucharins ledarskapsmisstag bidragit – förstärkte den sovjetiska statens isolering och den påtvingade reträtten med den Nya ekonomiska politiken (NEP) påskyndade utkristalliseringen av en byråkratisk kast som allt mer satte sitt eget mänskliga välbefinnande, längtan efter lugn och krav på privilegier före den internationella revolutionens intressen.

Byråkratins härskande skikt höll snabbt på att upptäcka att Stalin var ett med dem. Stalin reflekterade byråkratins intressen och inledde en strid mot ”trotskismen” – ett ideologiskt spöke som han hittat på för att förvränga och brännmärka marxismens och Lenins verkliga idéer, som upprätthölls av Trotskij och vänsteroppositionen.

Det var byråkratins rädsla för att oppositionens program för att återupprätta arbetardemokratin skulle få gehör hos ett nytt skikt av unga arbetare och ge kampen mot byråkratisk urartning ny fart som motiverade Stalins blodiga utrensningar av oppositionen. Dess idéer var ”källan till Stalins allvarligaste farhågor: denne barbar räds idéer då han känner till deras sprängkraft och känner till sin egen svaghet ställd inför dem” (*Diary in Exile*, sid 66).

I ett svar i förväg på den felaktiga synen att konflikten på något sätt var resultatet av ett ”missförstånd” eller ovillighet att kompromissa, berättade Trotskij om ett besök under förvisningen i Alma-Ata 1928 av en ”sympatisk” ingenjör, troligtvis ”skickad i hemlighet för att känna mig på pulsen”. Denne frågade honom om han inte trodde att några steg mot en försoning med Stalin var möjliga. ”Jag svarade honom med innebörden att vid det tillfället kunde det inte bli frågan om någon försoning, inte för att jag inte ville det, utan på grund av att Stalin inte kunde stifta fred med mig. Han var tvungen att fullfölja den kurs byråkratin märkt ut för honom. ’Hur kommer det att sluta?’. ’Det kommer att sluta illa’, svarade jag. ’Stalin kan inte avgöra det på något annat sätt’. Min besökare var synbart överraskad; han hade uppenbart inte förväntat sig ett sådant svar och gick snart” (*Diary in Exile*, sid 39).

Med början 1923 ledde Trotskij en strid inom det ryska kommunistpartiet. I en serie artiklar (utgivna som *Den nya kursen/senaste svenska utgåva: Kampen mot Stalin*), började han varna för faran av en postrevolutionär reaktion. Revolutionens isolering till en efterblivet land höll på att innebära att en begynnande framväxt av en byråkrati i bolsjevikpartiet och staten. Trotskij började protestera mot det egenmäktiga uppträdandet hos den partibyråkrati som utkristalliserades under Stalin. Kort innan sin död hade Lenin enats med Trotskij om ett block i partiet för att bekämpa byråkratin.

Trotsky inleder striden

När Trotsky och en grupp vänsteroppositionella inledde en strid för ett återupplivande av arbetardemokratin tvingades politbyrån att lova att frihet att yttra sig och kritisera skulle återupprättas i kommunistpartiet. Men Stalin och hans medarbetare såg till att detta stannade på papperet.

Inom fyra år – den 7 november 1927, tioårsjubiléet för oktoberrevolutionen – tvingades Trotsky lämna Kreml och söka skydd hos vänner i oppositionen. En vecka senare blev Trotsky och Zinovjev, den Kommunistiska internationalens förste ordförande, uteslutna ur partiet. Dagen efter begick Trotskys oppositionelle medarbetare och vän Adolf Joffe självmord i protest mot Stalins diktatoriska agerande. Han var en av de första av Trotskys kamrater, vänner och familj som drevs in i döden eller direkt mördades av Stalins regim, som genom systematiskt och skoningslöst förtryck av dess motståndare öppnade en flod av blod mellan verklig arbetardemokrati och stalinismens byråkratiska, totalitära metoder.

I januari 1928 tvingades Trotsky (förvisad två gånger under tsarismen) till sin sista förvisning utomlands. Först deporterades han till Alma-Ata, i Kazakstan nära den kinesiska gränsen, och därifrån deporterades han till Turkiet där han bosatte sig på ön Prinkipo i Marmarasjön nära Istanbul.

I ett försök att förlama Trotskys litterära och politiska arbete slog Stalin till mot hans lilla ”apparat”, som hade bestått av fem eller sex nära medarbetare: ”Glazman, driven till självmord; Butov, död i ett GPU-fängelse; Blumkin, skjuten; Sermuks och Poznanskij, försvunna. Stalin insåg inte att jag även utan ett sekretariat kunde fortsätta mitt skrivande, som i sin tur kunde främja skapandet av en ny apparat. Till och med den smartaste byråkrat uppvisar en otrolig kortsynthet i vissa frågor!” (*Diary in Exile*, sid 40). Alla dessa revolutionärer hade spelat viktiga roller, speciellt som medlemmar av det militära sekretariatet eller på Trotskys bepansrade tåg under inbördeskriget.

Internationell opposition

Om Stalin efter detta ägnade en så stor andel av hemliga polisens resurser (känd under sina olika förkortningar: Tjekan, GPU, NKVD, MVD och KGB) till att planera och utföra mordet på Trotsky, varför tillät Stalin sin motståndare att gå i exil överhuvudtaget?

I ett öppet brev till politbyrån i januari 1932 varnade Trotsky offentligt för att Stalin skulle förbereda ett mordförsök på honom. ”Frågan om terroristiska repressalier gentemot författaren till detta brev”, skrev han, ”ställdes för länge sedan: under 1924-1925 vid en samling av de närmaste vägde Stalin för och emot. Fördelarna var uppenbara och tydliga. Det huvudsakliga skälet emot var att det fanns alltför många osjälviska unga trotskister som kanske kunde svara med terroristiska motaktioner” (Trotsky’s *Writings 1932*, sid 19). Trotsky informerades om dessa diskussioner av Zinovjev och Kamenev, som under kort tid bildat ett ”styrande triumvirat” med Stalin, men som senare – tillfälligt – gick i opposition mot Stalin.

Men, fortsatte Trotsky, ”Stalin har dragit slutsatsen att det var ett misstag att förvisa Trotsky från Sovjetunionen... i motsats till hans förväntningar visade det sig att idéer har en kraft i sig själva, till och med utan en apparat och utan resurser. Komintern är en storslagen konstruktion som blivit ett tomt skal, både teoretiskt och politiskt. Framtiden för den revolutionära marxismen och därmed även för leninismen, är oskiljaktigt förbunden med vänsteroppositionens internationella kadrer. Inga förfalskningar kan ändra på detta. Oppositionens grundläggande skrifter har, håller på att eller kommer att publiceras på alla språk. Oppositionens kadrer – än så länge inte många till antalet men icke desto mindre obetvingliga

– finns i alla länder. Stalin förstår mycket väl vilken allvarlig fara den ideologiska fastheten och ständiga ökningen den internationella vänsteroppositionen utgör för honom personligen, för hans falska ”auktoritet”, för hans bonapartistiska allsmäktighet” (*Writings 1932*, sid 19-20).

Under den första tiden av sin exil i Turkiet skrev Trotskij sin storslagna Ryska revolutionens historia och även sin lysande självbiografi *Mitt Liv*. Genom en mycket omfattande korrespondens med oppositionella i andra länder och särskilt genom *Oppositionsbulletinen* (utgiven från hösten 1929) började Trotskij samla kärnan till en internationell opposition av genuina bolsjeviker. Men Trotskijs förutsägelse att Stalin genom att använda sig av GPU skulle genomföra våldsamma utrensningar och försöka förstöra allt som arbetade emot honom skulle snart bekräftas.

Mot slutet av exilen i Turkiet drabbades Trotskij ett grymt slag när hans dotter Zinaida, sjuk och demoraliserad, drevs till självmord i Berlin. Hennes man Platon Volkov, en ung oppositionskämpe, greps och försvann för alltid. Trotskijs första fru Alexandra Sokolovskaja, kvinnan som först introducerade socialistiska idéer för honom, skickades till ett koncentrationsläger där hon dog. Senare greps Trotskijs son Sergej, en vetenskapsman utan politiska intressen eller kontakter, på falska anklagelser där han skulle ha ”förgiftat arbetarna” – senare fick Trotskij veta att han hade dött i fängelset. Tillsammans med hans morbida rädsla för idéer, ”har motivet av personlig hämnd alltid varit en betydande faktor i Stalins förtryckande politik” (*Diary in Exile*, sid 66).

Dessutom infiltrerade GPU från första början Trotskijs hushåll och vänsteroppositionens grupper. Misstankar omgav ett stort antal människor som syntes i oppositionens organisationer i Europa, eller som kom till Prinkipo för att besöka Trotskij eller för att hjälpa till med hans arbete. Jakob Frank från Litauen, till exempel, arbetade en tid på Prinkipo men gick senare över till stalinismen. Där fanns även fallet Mill (Paul Okun eller Obin) som även han gick över till stalinisterna, och lämnade Trotskij och hans medarbetare osäkra på huruvida han enbart var en överlöpare eller GPU-agent.

Extrema förhållanden

Varför accepterades sådana människor som genuina medarbetare? I en offentlig kommentar till Mills svek påpekade Trotskij att ”vänsteroppositionen existerar under extremt svåra förhållanden ur organisatorisk synvinkel. Inget revolutionärt parti har arbetat under sådana förföljelser. Förutom repression från den kapitalistiska polisen i alla länder är oppositionen utsatt för den stalinistiska byråkratin som inte skyr några medel... naturligtvis är det den ryska sektionen som har det svårast... Men att hitta en rysk bolsjevik-leninist utomlands, även för enbart tekniska uppgifter, är väldigt svårt. Detta och enbart detta förklarar det faktum att Mill för en tid kunde komma med i vänsteroppositionens administrativa sekretariat. Det fanns behov av en person som kunde ryska och kunde utföra sekreteraruppgifter. Mill hade under en tid varit medlem i det officiella partiet och kunde därför göra anspråk på ett visst förtroende” (*Writings 1932*, sid 237).

Vid en tillbakablick står det klart att bristen på tillräckliga säkerhetskontroller skulle få tragiska konsekvenser. Resurserna var dock starkt begränsade och Trotskij förstod att fobi för infiltration och en överdriven misstänksamhet gentemot alla som erbjöd sig att stödja oppositionens arbete kunde bli improduktivt. Dessutom var Trotskij, med sin positiva och optimistiska syn på människans karaktär, avogt inställd till att underkasta individer för ingående frågor och personliga undersökningar.

Trotsky var angelägen om att fly från isoleringen på Prinkipo och hitta en bas närmare den europeiska händelseutvecklingens centrum. Men de kapitalistiska demokratierna var långt ifrån villiga att bevilja Trotsky den demokratiska rätten till asyl. Till slut, 1933, släpptes Trotsky in i Frankrike. De skärpta politiska motsättningarna, och speciellt framväxten av en fascistisk höger, ledde dock snart till att Daladier-regeringen gav order om att han skulle utvisas. Praktiskt taget alla europeiska regeringar hade redan vägrat honom asyl. Trotsky levde, som han skrev, på "en planet utan ett visum". Utvisad 1935 fann Trotsky under en kort tid skydd i Norge, där han 1936 skrev *Den förrådade revolutionen*.

Strax efter hans ankomst till Norge exploderade den första stora Moskvarättegången. Stalin utövade intensiva påtryckningar mot den norska regeringen att lägga restriktioner på Trotsky för att förhindra honom att svara på och motbevisa de vidriga anklagelserna som slängdes mot honom i Moskva. För att undvika en verklig fångenskap tvingades Trotsky söka en annan tillflyktsort och accepterade ivrigt ett erbjudande om asyl från Cardenas-regeringen i Mexiko. På vägen dit erinrade sig Trotsky sitt öppna brev till politbyrå där han hade förutsett Stalins "världsomfattande byråkratiska förtalskampanj" och förutspått mordförsök på honom själv.

Utrensningarna i Ryssland var inte enbart begränsade till en handfull gamla bolsjeviker eller vänsteroppositionella. För varje ledare som uppträdde i skådeprocesserna blev hundratals eller tusentals fängslade i tysthet, skickade till en säker död i arktiska fångläger eller summariskt avrättade i fängelseceller. Åtminstone åtta miljoner människor greps under massutrensningarna. Av dem ruttade fem eller sex miljoner i lägren, många av dem till döds. Det var utan tvekan de som stödde vänsteroppositionen, anhängare till Trotskys idéer, som drabbades värst av förtrycket.

Leon Sedov mördad i Paris

Utrensningarna i Ryssland länkades även till Stalins direkta kontrarevolutionära inblandning i revolutionen och inbördeskriget som utbröt i Spanien sommaren 1936. Genom den byråkratiska ledningen i det spanska kommunistpartiet som kontrollerades från Moskva, apparaten av sovjetiska militära rådgivare och GPU:s "specialstyrkor" utsträckte Stalin sin terror till anarkister, vänsterkämpar och speciellt trotskisterna som stod i vägen för hans politik.

Samtidigt intensifierade Stalins hemliga polis sina försök att förstöra den internationella vänsteroppositionens centrum, med säte i Paris och under direkt ledning av Trotskys son Leon Sedov.

Sedov hade varit outhärdlig för Trotsky i hans litterära arbete, i att framställa och distribuera *Oppositionsbulletinen*, och att upprätthålla kontakter mellan oppositionsgrupper internationellt. Men Sedovs egna insatser i oppositionens arbete var också utomordentliga. Emellertid blev han tidigt 1938 sjuk med misstänkt blindtarmsinflammation. På inrådan av en man som blivit hans närmaste medarbetare, "Etienne", lade Sedov in sig på en klinik – som senare visade sig drivas av både "vita" ryska emigranter och ryssar med kända stalinistiska sympatier. Sedov tycktes återhämta sig från den operation som utförts; men kort därefter dog han med väldigt mystiska symptom. Bevisen, med stöd av åtminstone en läkares åsikt, pekade på förgiftning och vidare undersökningar resulterade i en stark antydning om att hans sjukdom redan från början hade skapats av en sofistikerad, i stort sett oupptäckt, förgiftning.

Trotsky skrev en hyllning till sin döda son, Leon Sedov – *Son, Friend, Fighter (Writings 1937-38, sid 166-179)*. Han hyllade Sedovs roll i kampen för att försvara marxismens genuina idéer mot dess stalinistiska perversioner. Men han gav också några indikationer på hur djupt detta skakat honom personligen. "Han var en del av oss båda", skrev Trotsky för sig själv och

Natalja: ”Vår unga del. Genom hundratals kanaler nådde våra tankar och känslor honom dagligen i Paris. Tillsammans med vår pojke dog allt det som var ungt inom oss”.

Senare avslöjades det att Leon Sedov förrått av ”Etienne”, som var en GPU-agent långt mer förrädisk och hänsynslös än tidigare spioner och provokatörer som infiltrerat Trotskij's krets. Etienne demaskerades senare som en Mark Zborowski, som i slutet av 50-talet avslöjades som nyckelfiguren i GPU:s spionnät i USA. Vid det laget hade Zborowski redan ett långt spår av dubbelspel och blod bakom sig. Under sin rättegång i USA bekände Zborowski att han hade ”pekats ut” Rudolf Klement (Trotskij's sekreterare, mördad i Paris 1938), Erwin Wolf (en anhängare till Trotskij som mördades i Spanien i juli 1937) och Ignace Reiss (en toppagent inom GPU som fördömde Stalins terrorapparat och förklarade sitt stöd till Fjärde internationalen, mördad i Schweiz i september 1937).

Zborowski hade kontakt med agenterna i GPU:s ”specialstyrkor” i Spanien, som var ansvariga för mordet på Erwin Wolf – och som i sina led räknade in den ökända överste Eitingon. Det var denna man, under många pseudonymer, som var ledare för mordförsöken mot Trotskij i Mexiko i samarbete med sin GPU-medarbetare och älskarinna Caridad Mercader och hennes son Ramón Mercader, den agent som till slut mördade Trotskij.

Överfallet den 24 maj

Trotskij, Natalja Sedova och en handfull nära medarbetare anlände till Mexiko i januari 1937. General Lazaro Cardenas administration var den enda regering i hela världen som ville ge Trotskij asyl under de sista åren av hans liv. I skarp kontrast till hans mottagande på alla andra ställen gavs Trotskij ett praktfullt officiellt välkomnande och bosatte sig i Coyoacán, en förstad till Mexico City, i ett hus utlånat av hans vän och politiske anhängare Diego Rivera, en välkänd mexikansk konstnär.

Trotskij's ankomst sammanföll emellertid med den andra Moskvarättegången, följd kort därefter av en tredje, till och med ännu groteskare rättegång. ”Vi lyssnade på radion”, skildrade Natalja, ”öppnade posten och Moskvatidningarna, och vi kände att galenskap, absurditeter och kränkningar, bedrägerier och blod, dränkte oss från alla sidor, här i Mexiko som i Norge...” (*The Life and Death of Leon Trotsky*, sid 212). Ännu en gång avslöjade Trotskij de interna motsägelserna i de fabricerade bevisen som i dessa monstruösa sammansvärjningar och motbevisade i en ström av artiklar alla anklagelser mot honom och hans anhängare.

Dessutom kunde en ”moträttegång” organiseras, där den liberale amerikanske filosofen John Dewey satt ordförande, och denna kommission rentvådde Trotskij fullständigt från de anklagelser som slungats mot honom. Trotskij varnade för att syftet med rättegångarna var att rättfärdiga en ny våg av terror – som skulle riktas mot alla som representerade det allra minsta hot mot Stalins diktatoriska ledning, oavsett om de var aktiva motståndare, potentiella rivaler inom byråkratin eller helt enkel besvärande medbrottslingar från det förflutna. Trotskij var mycket väl medveten om att den dödsdom som avkunnats mot honom var en långt ifrån platonisk dom.

Från den stund han anlände började det mexikanska kommunistpartiet, vars ledare lojalt följde Moskvas linje, att agitera för att Trotskij skulle beläggas med restriktioner för att förhindra honom att besvara skådeprocessernas anklagelser och ytterst få honom utvisad från landet. De tidningar och skrifter som kommunistpartiet och den kommunistledda fackföreningsfederationen (CTM) gav ut öste ur sig en ström av kränkande anklagelser med innebörden att Trotskij konspirerade mot Cardenas-regeringen och påstods samarbeta med fascistiska och

reaktionära element. Trotskij var mycket väl medveten att den stalinistiska pressen använde språket hos människor som inte avgjorde saker genom omröstningar utan med kulsprutor.

Mitt i natten den 24 maj 1940 kom det första direkta mordförsöket mot Trotskij. En grupp beväpnade angripare trängde sig in i Trotskij's hus, besköt sovrummen med kulsprutesalvor och använde brandbomber, uppenbarligen i ett försök att förstöra Trotskij's arkiv och orsaka största möjliga skada. Trotskij och Natalja undslapp döden med nöd och näppe genom att ligga på golvet under sängen. Deras sonson Seva skadades lätt av en kula. En stor bomb som angriparna lämnat efter sig exploderade som tur var inte.

Senare fann man att angriparna släppts in av Robert Sheldon Harte, en av sekreterar-vakterna, som till synes blivit lurad av någon i den anfallande gruppen som han litade på. Hans kropp hittades senare begravd i ett kalkbrott.

Mexikanska stalinister

Alla bevis pekade mot de mexikanska stalinisterna och bakom dem GPU. Genom en grundlig analys av den stalinistiska pressen veckorna innan överfallet kunde Trotskij tydligt visa att de haft förhandskännedom om, och förberedde för, ett beväpnat angrepp mot hans liv. Den mexikanska polisen grep snart några av de obetydligare angriparna, och deras vittnesmål riktade snart misstankarna mot ledande medlemmar i det mexikanska kommunistpartiet. Spåren ledde till David Alfaro Siqueiros, precis som Diego Rivera en välkänd konstnär, men till skillnad från Rivera en ledande medlem i det mexikanska kommunistpartiet. Siqueiros hade också varit i Spanien och under lång tid misstänkt ha kontakter med GPU. Trots stalinisternas skandalösa försök att skildra attacken som självförfädd, påstått organiserad av Trotskij för att misskreditera kommunistpartiet och Cardenas regering, grep polisen så småningom ledarna inklusive Siqueiros. Som ett resultat av påtryckningar från kommunistpartiet och CTM, släpptes de emellertid i mars 1941 i "brist på materiella och bindande bevis"!

Siqueiros förnekade inte sin roll i överfallet. Faktum är att han skröt öppet om det. Men kommunistpartiets ledning, helt klart generade inte så mycket av försöket i sig själv utan mer av det sätt det hade avslöjats på, försökte avskärma sig från räden och skyllde på ett gäng "okontrollerbara element" och "provokatörer".

Den stalinistiska pressen växlade mellan att ena stunden förklara Siqueiros vara en hjälte och den andra en "halvgalen dåre" och till och med vara i Trotskij's sold! Med en skamlös "logik" försäkrade kommunistpartiets press att anfallet var en provokation riktad mot kommunistpartiet och mot den mexikanska staten – och att Trotskij därför omedelbart borde utvisas.

38 år senare erkände emellertid en ledande medlem i det mexikanska kommunistpartiet sanningen. I sina memoarer, *My Testimony*, utgiven av det mexikanska kommunistpartiets eget förlag 1978, motsäger partiveteranen Valentin Campa bestämt den officiella förnekelsen av partiets inblandning och gav detaljer från förberedelserna av mordförsöket på Trotskij.

Campa redogör för hur han tillsammans med Rafael Carillo (en medlem i kommunistpartiets centralkommitté) under hösten 1938 kallades av Herman Laborde (partiets generalsekreterare) och informerades om en "extremt hemlig och delikat affär". Laborde berättade att han besökts av en delegat från Komintern (i realiteten en GPU-representant) som informerade honom om "beslutet att eliminera Trotskij" och begärde deras samarbete "i uppgiften att utföra denna eliminering". Efter en "grundlig analys" säger Campa att de avslog förslaget: "Vi kom till slutsatsen... att Trotskij var slut politiskt, att hans inflytande var näst intill noll, vidare hade vi

sagt detta över hela världen, resultat av hans eliminering skulle dessutom missgynna det mexikanska kommunistpartiet och den revolutionära rörelsen i Mexiko och hela den internationella kommunistiska rörelsen. Vi drog därför slutsatsen att det helt klart var ett misstag att föreslå elimineringen av Trotskij”. För sin opposition blev dock Laborda och Campa anklagade för ”sektaristisk opportunistisk”, för att vara ”mjuka mot Trotskij” och drevs ut ur partiet.

Kampanjen för att förbereda det mexikanska kommunistpartiet för mordet på Trotskij genomfördes av ett antal stalinistiska ledare som redan hade erfarenhet av att hänsynslöst genomföra de order härskaren i Moskva delade ut: Siqueros, som varit aktiv i Spanien, troligen GPU-agent sedan 1928; Vittoria Codovila, en argentinsk stalinist som opererade i Spanien under Eitingon, sannolikt inblandad i tortyren av och mordet på POUM-ledaren Andres Nin; Pedro Checa, en ledare i det spanska kommunistpartiet i exil i Mexiko, som faktisk tog sin pseudonym från den sovjetiska hemliga polisen Tjekan; och Carlos Contreras alias Vittorio Vidali, som varit aktiv inom GPU:s ”specialstyrkor” i Spanien under pseudonymen ”general Carlos”. Samordnare var den allestädes närvarande överste Eitingon.

Stalins nya försök

Efter Siquerios och hans grupps misslyckade försök att storma Trotskijs hus skriver Campa att ”ett tredje alternativ sattes igång. Ramón Mercader, som levde under pseudonymen Jacques Monard, mördade Trotskij på kvällen den 20 augusti”.

Att han undkom Siquerios anfall ansåg Trotskij vara en ”frist”. ”Vår glada känsla av räddning”, skrev Natalja efteråt, ”dämpades av utsikten av ett nytt besök och behovet av att förbereda sig för det”. Försvaret av Trotskijs hus förstärktes och nya försiktighetsmått togs. Men tyvärr gjordes – tragiskt nog – inga försök till en noggrannare undersökning av den man som visade sig vara mördaren, trots de misstankar flera medlemmar av hushållet hade mot denne egendomliga karaktär.

Trotskij motsatte sig en del av de nya säkerhetsåtgärder som föreslagits av hans säkerhetsvakter: till exempel att en vakt skulle placeras vid hans sida dygnet runt. ”Det var omöjligt att ställa om sitt liv enbart till självförsvar”, skrev Natalja, ”...eftersom livet då förlorar hela sitt värde”. Icke desto mindre, med hänsyn till Trotskijs viktiga, oumbärliga, arbete och det oundvikliga i nya mordförsök, är det ingen tvekan om att det fanns allvarliga brister i säkerheten – och att hårdare åtgärder borde ha införts. Till exempel hade Trotskij en kort tid innan Sheldon Harts bortfördes noterat att denne låtit arbetare som förstärkte huset passera fritt in och ut på gårdsplanen. Trotskij klagade på att detta var väldigt vårdslöst och tillade – ironiskt nog var detta endast ett par veckor innan Harts tragiska död – ”du kanske blir offret för din egen vårdslöshet” (Natalja Sedova, *Father and Son*).

Mercader träffade Trotskij första gången några dagar efter Siquerios angrepp. Men förberedelserna för hans försök hade redan pågått under en lång tid. Genom Zborowski och andra GPU-agenter som infiltrerat Trotskijs anhängare i USA, hade Mercader redan i Frankrike presenterats för Sylvia Ageloff, en ung amerikansk trotskist som senare började arbeta för Trotskij i Coyoacán. GPU-agenten lyckades förföra Sylvia Ageloff och gjorde henne till en ovetande medbrottsling.

Mercader hade en ”omsorgsfullt utarbetad täckmantel”, som även om den väckte många misstankar tyvärr räckte för att tjäna sina syften. Mercader hade gått med kommunistpartiet i Spanien och blivit aktiv under perioden 1933-1936 när det redan var ett stalinistiskt parti. Mercader började arbeta för GPU, troligen genom sin mor Caridad Mercader som redan var GPU-agent och förbunden med Eitingon. Efter den spanska republikens nederlag, med

benäget bistånd av Stalins sabotage av revolutionen i Spanien, reste Mercader till Moskva där han förbereddes för sin framtida roll. Efter att ha mött Ageloff i Paris 1938 följde han med henne till Mexiko i januari 1940 och ställde sig gradvis in hos medlemmar i Trotskijs hushåll.

Efter att ha accepterats av Trotskijs hushåll ordnade Mornard så att han fick träffa Trotskij personligen under förevändning att diskutera en artikel han skrivit – som Trotskij ansåg vara generande banal och helt utan intresse. Det första mötet var helt klart en ”generalrepetition” för det faktiska mordet.

Den 20 augusti

Nästa gång han kom var på morgonen den 20 augusti. Trots Nataljas och Trotskijs vakters betänkligheter tilläts Mornard återigen träffa Trotskij ensam – ”det gick tre eller fyra minuter”, berättar Natalja, ”Jag var i rummet intill. Det hördes ett fruktansvärt genomträngande skrik... Lev Davidovitj visade sig, lutande sig mot dörrposten. Hans ansikte var täckt av blod, hans blå ögon glimmade utan glasögonen och hans armar hängde slappt rakt ner... ” Mornard hade givit Trotskij ett dödligt slag i bakhuvudet med en avhuggen ishacka han dolt under sin regnrock. Men slaget var inte direkt dödande; Trotskij ”skrek väldigt länge, oändligt länge”, som Mercader själv uttryckte det – och brottades modigt med sin mördare och förhindrade på det sättet fler slag.

”Läkaren förklarade att skadan inte var allvarlig”, säger Natalja. Lev Davidovitj lyssnade på honom utan känsla, som man skulle mött en vanligt meddelande om välbefinnande. Han pekade på sitt hjärta och sade... ’Jag känner... här... att detta är slutet... den här gången... har de lyckats’ (*Life and Death of Leon Trotsky*, sid 268).

Trotskij togs till sjukhus där han opererades och levde i mer än ett dygn efter detta och dog vid en ålder av 60 år den 21 augusti 1940.

Mercader tycktes tro att han, efter den milda behandlingen av Siquerios, kanske skulle få en mild dom. Men han dömdes till 20 års fängelse, som han avtjänade. Trots att fingeravtryck och andra bevis säkert fastställt hans identitet vägrade han dock att erkänna vem han verkligen var, och vem som gett honom order att mörda Trotskij. Även om brottet över nästan hela världen tillskrevs Stalin och GPU förnekade stalinisterna skamlöst allt ansvar. Det finns emellertid rikligt med bevis på att Mercaders mor, som flydde från Mexiko tillsammans med Eitingon, presenterades för Stalin och dekorerades med en hög byråkratisk utmärkelse för sig själv och sin son. Mercader fick själv motta hedersbetygelser när han återvände till östeuropa efter avtjänat straff. Genom en kedja av bevis som nu kan konstrueras utifrån de detaljerade vittnesmål som getts av avhoppade ryska spioner vid rättegångar i USA, av toppagenter inom GPU som hoppat av till västländer vid olika tillfällen och av de stalinistiska ledarnas senkomna memoarer, kan Mercader trots sin tystnad klart kopplas till Stalins hemliga terrorapparat med säte i Moskva.

Till sist lyckades Stalin mörda den man som – tillsammans med Lenin – otvivelaktigt var den störste revolutionäre ledaren i historien. Men som Natalja Sedova skrev efteråt: ”De vidriga mördarna kommer att få sitt straff. Genom hela sitt heroiska och underbara liv trodde Lev Davidovitj på framtidens befriade mänsklighet. Under sina sista år vacklade inte hans tro, utan blev tvärtom mognare och fastare än någonsin. Framtidens mänsklighet, befriad från allt förtryck, kommer att segra över alla sorters tvång...” (*How It Happened*, november 1940).

Trotskijs bestående arv

Många försök har gjorts att beskriva Trotskij som en ”tragisk” figur, som om hans perspektiv för socialistiska revolutioner i kapitalistiska stater och för en politisk revolution i Sovjetunionen var ”ädla” men hopplöst idealistiska. Detta är den åsikt som Isac Deutscher antyder i den tredje volymen av sin biografi över Trotskij, *Den förvisade profeten*, där han svärta ner Trotskijs försök att omorganisera och återupprusta en ny internationell marxistisk ledning och avfärdar Trotskijs envisa och noggranna arbete som meningslöst.

Men om det finns ett tragiskt element i Trotskijs liv, är det på grund av att hela hans liv och arbete efter den segerrika ryska revolutionen var oskiljaktigt sammankopplat med den internationella arbetarklassens revolutionära kamp – under en period först av reträtter och sedan av katastrofala nederlag. På grund av att Trotskij spelade en ledande roll i oktoberrevolutionen dikterade hans förflutna att han med revolutionens nedgång skulle tvingas i exil och in i politisk isolering. Men medan feiga och skeptiker övergav marxistiska perspektiv och försonade sig med stalinism eller kapitalism – eller båda – kämpade Trotskij och de fåtal som förblev oppositionens idéer trogna för att återupprusta en ny generation revolutionära ledare för arbetarklassrörelsens framtida återuppvaknande.

(Artikel ur Socialism Today. Författaren, Lynn Walsh, är CWI:s internationella sekretariat och redaktör för tidskriften Socialism Today. Översättning: Per-Olov Eklund)

Stalins oro över Fjärde internationalen

Tillgången till den stalinistiska säkerhetstjänstens hemliga arkiv, något som blivit möjligt först under 1990-talet, har börjat kasta nytt ljus över detta brott.

Sudaplatovs memoarer har nyligen publicerats i både Ryssland och USA. Han var den man som Stalin personligen utsåg till att göra de direkta förberedelserna för terroristdådet mot Trotskij.

Han vittnar om att även om de partier som var knutna till Fjärde internationalen var relativt små under mellankrigstiden så trodde Stalin att de var möjligt att den trotskistiska rörelsen skulle kunna bli mycket starkare under kriget. Sudaplatov beskriver i detalj en konversation han hade med Stalin i mars 1939. Stalin resonerade att ”då den trotskistiska rörelsen inte har någon betydelsefull politisk figur vid sidan av Trotskij själv borde han elimineras inom ett år, innan det oundvikliga kriget bryter ut. Om vi inte eliminerar Trotskij kan vi inte, vilket de spanska erfarenheterna visar oss, vara säkra på stödet från våra allierade i den internationella kommunistiska rörelsen om imperialisterna attackerar Sovjetunionen”. Sudaplatov påpekade att Stalin använde ordet ”handling” istället för ”likvidering” och fortsatte ”om handlingen är framgångsrik kommer partiet aldrig att glömma de som deltog i den och kommer att ta hand om inte bara dem utan också om deras familjer”.

Mark Golovoznin